

УДК 351.84

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

Семенов Володимир Миколайович,
к. держ. упр., доцент,
доцент кафедри конституційного права, теорії
та історії держави і права ННІ права,
Сумський державний університет

Рагуліна Юлія Михайлівна,
студентка IV курсу ННІ права,
Сумський державний університет

У представлений роботі автори дослідили теоретичні основи соціального захисту та правове регулювання соціальної сфери в контексті міжнародного права. Визначено чотири моделі соціального захисту, що домінують у країнах-членах Європейського Союзу: континентальна (модель Бісмарка); англосаксонська (модель Бевериджа); скандинавська та південно-європейська (рудиментарна). Надана характеристика кожної моделі по ключовим показникам, внаслідок чого було визначено, що найбільш подібною до системи соціального захисту України є рудиментарна модель, яка на даному етапі теж знаходиться у стані розвитку.

Детально досліджений стан соціальної сфери південноєвропейської системи на прикладі Італії. Визначені особливості становлення моделі в історичному контексті та її характерні риси. Досліджено ключові невіршені питання, які спричиняють відставання Італії за соціально-економічними показниками. Зокрема, характерними є розподіл країни на промисловий центрально-північний регіон та економічно відсталий південь, асиметрична структура соціальних витрат та велика державна заборгованість.

Внаслідок дослідження досвіду розвитку європейських країн було доведено, що соціально орієнтована політика не може існувати без економічного підґрунтя. В той час як в ході аналізу сучасного стану вітчизняного соціального забезпечення було визначено, що Україна значно відстає від країн членів ЄС за ключовими економічними показниками. Погіршує ситуацію відсутність стабільності в політичній сфері, недосконалий стан законодавчої бази та постійні зміни в напрямках зовнішньої політики. Важливою проблемою є недостатній обсяг фінансування, що призводить до зменшення кількості закладів соціальної інфраструктури та низького рівня послуг, що вони надають.

В умовах європейської інтеграції України необхідним є покращення добробуту населення. Тож у статті запропоновані шляхи та методи забезпечення високого рівня соціальної захищеності громадян. Визначено, що вдосконалення потребує законодавча база України. Необхідним є залучення закордонного досвіду, а також підготовка молодих фахівців. Крім того, перспективним напрямом вдосконалення соціальної сфери є запровадження високих нормативів та стандартів.

Ключові слова : соціальна сфера, соціальний захист, моделі соціального захисту, Південноєвропейська (рудиментарна) модель.

Semenov V. M., Ragulina Yu. M. Theoretical Foundations of Public Administration Social Security System in European Countries. In this work, the authors examined the theoretical foundations of social protection and social regulation in the context of international law. It was identified four social protection models that dominate in the Member States of the European Union: continental (Bismarck model); Anglo-Saxon (model Beveridge); Scandinavian and southern European (rudimentary). Each model has been characterized by the main parameters. It was determined that the most similar to the social security system of Ukraine is a rudimentary model, which at this stage is also in a state of development.

It was analyzed in detail the state of social systems in southern European in the case of Italy. It was determined the development of model in historical context and its features. It was identified the main outstanding issues that caused the backlog Italy for socio-economic indicators. In particular, distribution of industrial Central and Northern region and economically backward south, asymmetrical structure of social spending and large public debt.

In connection with research experience of European countries It has proven that socially oriented policy can't exist without economic justification. While during the analysis of the current state of national social security was determined that Ukraine lags behind the EU member states on main economic indicators. Deteriorating situation lack of stability in the political sphere, imperfect legal framework and changes in the direction of foreign policy. An important problem is the lack of funding, leading to fewer social infrastructure facilities and low level of services they provide.

At a time of European integration of Ukraine it is necessary to improve the welfare of the population. Therefore, the article suggests ways and means of ensuring a high level of social protection of citizens. It has determined that the legal framework of Ukraine needs improving. It is also necessary to attract foreign experience and training of young professionals. Also implementation of high standards is a forward-looking areas of improvement.

Keywords : social sphere, social protection, models of social protection, South European rudimentary model.

Актуальність дослідження. Сучасна соціально-економічна ситуація в Україні є складною. Існують проблеми соціального, політичного та економічного характеру, від результативності вирішення яких залежить успішність курсу на євроінтеграцію та подальший розвиток країни в цілому. На сьогодні, спостерігаються негативні тенденції в соціальній сфері перш за все на законодавчому рівні. Держава в умовах економічної кризи не завжди здатна забезпечити гідний рівень життя населення, внаслідок чого загострюються демографічна та міграційна ситуація. Соціальна політика, система соціального захисту та соціальних гарантій України потребує удосконалення, особливо в період євроінтеграції та глобалізації економічного, політичного та суспільного життя.

З огляду на це постає необхідність дослідження європейського досвіду організації соціального забезпечення та захисту населення за результатами якого розробити та запровадити концепцію соціальної держави, що матиме наслідком наближення України до європейських стандартів стабільного соціального розвитку.

Стан наукової роботи. Дослідженню даного питання присвячено науковій праці О. Гайдуліна,

І. Гнибіденко, Е. Лібанова, О. Новікова, Ф. Шульженка, В. Бульби, У. Беверіджа, Г. Аарона, А. Аткинсон, П. Пірсона, М.Г. Шмідта, В. Скуратівського та ін.

Мета та завдання. Метою даного дослідження є аналіз європейського досвіду в соціальній сфері, та визначення найбільш доцільних його елементів для покращення вітчизняного рівня соціальної політики.

Виклад основного матеріалу. Соціальний захист – сукупність юридичних гарантій, метою яких є забезпечення державою для кожного члена суспільства реалізації його основних соціально-економічних прав, передусім права на такий рівень життя, який забезпечить можливість всебічного розвитку особистості [1, с. 2].

Соціальна сфера постійно знаходиться в полі зору міжнародних організацій, що приділяють першочергову увагу питанням міжнародно-правового регулювання й координації в даній області. У 1966 році був прийнятий Міжнародний пакт ООН про економічні, соціальні та культурні права, що містить декілька статей, присвячених правам в області соціального забезпечення. Важливу роль відіграє Міжнародна організація праці (МОП), що спрямовує зусилля на практичне

втілення загальних принципів соціальної справедливості в законодавство окремих країн. У 1952 р. Міжнародна організація праці прийняла конвенцію № 102, що містить концепцію соціального захисту та проголошує право всіх громадян на соціальну допомогу, незалежно від трудового стажу й розміру виплачених страхових внесків [2, с.78]. Важливе значення має Європейська соціальна хартія, прийнята в 1989 році країнами-членами ЄС та доповнена в новій редакції Хартії від 3 травня 1995 р. [3, с.100].

В червні 2000 р., на Лісабонському саміті ЄС була затверджена Лісабонська стратегія, що становить нову стратегічну мету Європейського Союзу, спрямовану на підвищення його глобальної конкурентоспроможності через економічне оновлення та поліпшення в соціальній сфері й охороні довкілля [2, с. 78].

Перших суттєвих результатів у створенні «країни добробуту» досягли держави Західної Європи. Їхньою метою було підвищення рівня життя населення та зменшення негативних впливів ринкового середовища. «Держави добробуту», що історично склалися в Європі є неоднорідними. У країнах-членах Європейського союзу домінують чотири моделі соціального захисту: континентальна; англосаксонська; скандинавська; південно-європейська [4, 177].

Континентальна модель (модель Бісмарка) встановлює жорсткий зв'язок між рівнем соціального захисту та тривалістю професійної діяльності, внаслідок чого центральне місце займає соціальне страхування, тісно прив'язане до зайнятості та сімейного стану. Характерна для Австрії, Бельгії, Франції, Люксембурга. В основі моделі лежить механізм соціального страхування, отже соціальні видатки фінансуються, переважно, за рахунок страхових внесків роботодавців і застрахованих працівників [5, с. 2]. Таким чином, величина страхових виплат у даній моделі визначається величиною страхових внесків. В класичному вигляді, ця модель базується на принципі соціального страхування і професійній солідарності, що передбачає існування страхових фондів, якими на паритетних засадах керують власники підприємств та наймані робітники.

На даний час ця модель переважно ґрунтується не лише на принципі соціального страхування. Для малозабезпечених членів суспільства, що не мають можливості отримувати страхові соціальні виплати, зокрема через відсутність страхового стажу, соціальний захист реалізується через принцип соціальної допомоги [6].

Континентальна модель характеризується поміркованим рівнем централізації ВВП у бюджеті, близько 35–45 %. Внаслідок вищого рівня

централізації ВВП більш розгалуженою є й державна соціальна сфера, насамперед у галузі освіти. В цілому сутність цієї моделі зводиться до паралельного функціонування державних і комерційних установ у соціальній сфері [7, с.347].

Англосаксонська модель, представлена в Європі Великобританією та Ірландією. Відповідно до неї кожному гарантується мінімальний дохід, що забезпечує задоволення базових потреб. Авторство даної моделі приписують англійському економісту Уільяму Бевериджу. Вона базується на принципах всезагальності (універсальності) системи соціального захисту – поширення її на всіх громадян, які потребують соціальної допомоги; одноманітності й уніфікації соціальних послуг і виплат, що виражається в стандартизованості способів розрахунку розміру та умов надання пенсій і медичного обслуговування. [9, с.78].

Фінансування таких систем здійснюється як за рахунок страхових внесків, так і за рахунок податків при плоскій податковій ставці. У рамках даного типу традиційним одержувачем допомоги вважалася не окрема людина, а сім'я в особі її глави, тобто, найчастіше, чоловіки [5, с. 4].

Скандинавська модель соціального захисту характерна для Данії, Швеції, Фінляндії. Соціальний захист розуміється як законне право громадянина. Відмінною рисою скандинавської моделі є широке охоплення різних соціальних ризиків і життєвих ситуацій, які вимагають підтримки суспільства. Отримання соціальних послуг і виплат гарантується всім жителям країни та не залежить від зайнятості й виплати страхових внесків.

Необхідною передумовою функціонування даної моделі є високо організоване громадянське суспільство, побудоване на основі відданості принципам інституційного суспільства добробуту. В цілому рівень соціальної захищеності високий, що досягається головним чином за рахунок активної перерозподільної політики, спрямованої на вирівнювання прибутків [5, с.4]. Скандинавська модель передбачає досить високий рівень централізації ВВП в бюджеті, близько 50–60 %. Відповідно вона характеризується розгалуженою державною соціальною сферою. Можлива виключно за умови високого рівня самосвідомості і податкової культури суспільства [7, с.347].

Південноєвропейська модель представлена в Італії, Іспанії, Греції, Португалії. Ця модель розвивається дотепер і є перехідною. В цих країнах системи соціального захисту були створені або вдосконалені лише протягом останніх десятиліть. В цілому, рівень соціального забезпечення є низьким, а соціальний захист перебуває у сфері турботи

родичів, сім'ї та церкви при обмеженій участі держави, що погано поєднується з нинішніми тенденціями до індивідуалізації в соціальній культурі [8, с.78].

Характерною рисою даної моделі є асиметрична структура соціальних витратків. Наприклад, в Італії найбільшу частку соціальних витратків займає пенсійне забезпечення (14,7% ВВП при середньоєвропейському рівні 12,5%), тоді як на підтримку сім'ї, материнства, освіти й політику зайнятості витрачаються порівняно незначні кошти (близько 1%) [9]. Південно-європейська модель соціального захисту не має чіткої організації та знаходиться у стані розвитку, внаслідок чого дослідники називають її «рудиментарною». Представником перехідної моделі є Італія.

Протягом останнього десятиліття ХХ століття проблемам соціальної сфери в Італії приділяється більше уваги. Поштовхом для змін у системі соціального захисту стало посилення європейської інтеграції, що має на меті зближення соціально-економічних показників держав-учасниць ЄС. Варто зазначити, що Італія разом з іншими країнами-членами ЄС активно брала участь в інституційному «будівництві» ЄС, а саме у підготовці Амстердамського (1997 р.) та Ніццького (2001 р.) договорів, які представляли разом комплексну реформу структури та функцій Європейського Союзу [10, с.80].

На сьогоднішній день система соціального захисту Італії характеризується переліком невирішених питань. Зокрема країна залишається розділеною на промислово розвинені центральні та північні регіони Мілан-Турин-Генуя та відсталі в економічному плані південь [8, 79]. Така історична різниця відображається зокрема в статистиці по безробіттю: на півночі показники становлять близько 8%, а на півдні - більше 20%. Така нерівномірність негативно впливає на ситуацію в цілому. Зокрема, яка зазначає Національний інститут статистики Італії – в минулому році рівень безробіття сягнув історичного показника в 13,4%. Основну частину безробітних складають молоді італійці у віці від 15 до 24 років [11]. Така ситуація відображається на ролі, яку відіграє соціальний захист: пенсія по інвалідності в південних регіонах, окрім свого основного призначення, виконує роль допомоги по безробіттю й соціальної допомоги. Пенсійну проблему ускладнює несприятливий демографічний розвиток: коефіцієнт народжуваності в Італії – 1,3 дитини на жінку, що є одним з найнижчих показників в Європі. Крім того, внаслідок збільшення тривалості життя зростає частка людей похилого віку [12].

Італійська соціальна система характеризується низьким рівнем захисту від ризиків людей,

позбавлених з різних причин доходів. Ще однією особливістю є асиметрична структура соціальних витрат, зокрема пенсійне забезпечення становить 15,4 % у ВВП, що є найбільшою частиною соціальних витратків, а підтримка сім'ї, материнства, освіта й політика – лише 0,8% [13].

Серйозною проблемою, що обмежує діяльність влади в соціальній сфері є державна заборгованість Італії. На 2016 рік рівень державного боргу досягнув 132,8% ВВП. Рейтинг Фітч, що входить до «великої трійки» міжнародних рейтингових агентств переглянув прогноз довгострокового кредитного рейтингу Італії з «стабільного» на «негативний». Фітч також знизив прогноз зростання ВВП Італії на 2016 рік з 1% до 0,8%, на 2017 рік - з 1,3% до 0,9% [19]. Також у жовтні 2016 року Єврокомісія повідомила Риму, що Італія має серйозні проблеми з бюджетом. Влада країни пов'язує ці труднощі з необхідністю ліквідації руйнівних наслідків землетрусів, а також з витратами на біженців, яких за останні три роки прибуло близько 450 тисяч [14]. Крім того, характерним для Італії є найбільший в Західній Європі сектор тіньової економіки. Незареєстрована господарська діяльність становить 30%.

Отже, щоб уникнути подальших загострень проблем з соціальною сферою уряду Італії необхідно продовжити реформування соціальної політики держави, зокрема вирішити проблеми, пов'язані з безробіттям у жінок, нерациональним розподілом витрат з держбюджету на заробітні плати в різних регіонах країни та недостатньою захищеністю малозабезпечених верств населення.

Таким чином, кожна держава має власні пріоритетні напрямки розвитку, державні інститути та механізми, здатні забезпечувати потреби населення, що й визначає національну модель розвитку країни. Однак, незважаючи на суттєві відмінності між моделями соціального захисту, представленими на території ЄС, варто зазначити, що в ХХІ столітті спостерігається зближення соціальної політики в різних країнах. Цей факт, обумовлений розумінням європейських лідерів необхідності вироблення єдиної соціальної політики країн ЄС.

Зрозумілим є той факт, що швидкий перехід до найбільш успішної моделі є неможливим, адже це суперечитиме особливостям розвитку та менталітету держав, соціальна політика яких знаходиться на нижчому рівні. Проте, шляхом поступового введення єдиних стандартів соціального захисту та модифікації вже існуючих моделей можна досягти зростання ролі інститутів ЄС [15, с. 84].

Соціальна політика України на даному етапі розвитку характеризується політичною

невизначеністю. Недотримання прав людини, відсутність повної свободи засобів масової інформації, постійні зміни в напрямках зовнішньої політики, відсутність досконалого законодавства заважають утвердженню України як демократичної держави.

З часів проголошення незалежності в політичній системі панує тенденція панування держави над суспільством. В таких умовах соціальна сфера лишається слабо розвинутою. Варто зазначити, що на рівень соціальної захищеності суспільства впливає соціально-економічний розвиток країни [5, с. 6].

В умовах інтеграції України в ЄС стає зрозуміло, що для наближення до європейських структур та стандартів необхідно перш за все відмовитися від старої системи контролю держави над економікою та створити нову соціальну модель. Україна за економічними показниками значно відстає від країн-членів ЄС. Ключовими показниками, що характеризують соціальну політику держави є ВВП на душу населення та Індекс людського розвитку. Обсяг ВВП на душу населення в Україні дорівнює 3862 доларів, в той час як середнє значення в ЄС – 32125 доларів. Індекс людського розвитку в Україні становить 0,734, що відповідає 83 позиції з 187 країн [7, 345].

Серед економічної діяльності, що належать до соціальної сфери найкращий стан основного капіталу спостерігається у тимчасовому розміщуванні й організації харчування. У цій сфері коефіцієнти стану основного капіталу, перебувають в межах норми. Стан основного капіталу у сфері освіти є критичним, однак найгірша ситуація спостерігається у галузі інформації та телекомунікацій. Такі результати свідчать про ефективність інвестиційних вкладень у ці види економічної діяльності, що своєю чергою обґрунтовує результативність капіталовкладень у ці галузі соціальної сфери не лише з соціальної точки зору, але й з економічної [16].

Отже, важливою проблемою розвитку соціальної сфери України є нестача фінансування, що призводить до скорочення закладів соціальної інфраструктури, критичного стану їх основного капіталу, низького рівня оплати праці у державних закладах соціальної сфери, і як результат – низького рівня послуг, що вони надають.

Серед видів економічної діяльності, що належать до соціальної сфери лише об'єкти оптової та роздрібною торгівлі, тимчасового розміщування й організації харчування здатні самотужки без державної допомоги функціонувати і надавати якісні послуги. Незначну нішу в комерційному секторі економіки зайняли приватні заклади охорони здоров'я і освіти, організації

кінематографії, телебачення й радіомовлення, книговидання й розповсюдження книжок, шоу-бізнесу, виробники аудіо- і відео- продукції, що стали самостійними суб'єктами ринку соціальних послуг і здатні акумулювати кошти для власного розвитку [16].

Таким чином, на сьогодні потребує належного врегулювання питання визначення джерел фінансування об'єктів соціальної сфери, у якості яких доцільно розглядати спонсорство, платні послуги, комерційну діяльність, підприємницьку діяльність, патронаж, меценатство, кредити, гранти, міжнародні інвестиції, фонди підтримки, податкові кредити тощо. Отже, на перспективу зусилля держави повинні бути зосереджені не на скороченні державних витрат на функціонування соціальної сфери, а на підвищення ефективності використання бюджетних засобів.

В умовах соціально-економічної кризи в Україні посилились негативні тенденції в усіх сферах життя суспільства. Низький рівень життя, прогресуюче безробіття, демографічна криза, соціальна незахищеність більшої частини населення становлять реальну загрозу національній безпеці. Причинно-наслідкові зв'язки цих складових є об'єктивною суспільною реальністю, тому непродумані та непослідовні системні перетворення породжують негативні явища у всіх сферах суспільства, зокрема у соціальній [17].

Офіційна статистика свідчить про посилення несприятливих соціально-економічних умов життя з часів проголошення незалежності. За роки незалежності населення України скоротилося на 9,5 мільйонів – з 52 до 42,5 мільйонів осіб. Валовий зовнішній борг України на кінець першого півріччя 2016 року становив 913,520 мільярдів гривень, збільшившись порівняно з 2015 роком на 100 мільйонів гривень [18].

Значного поширення набувають алкоголізм, наркоманія, туберкульоз, СНІД. Щорічно лише від наслідків споживання алкоголю вмирає понад 40 тисяч осіб. Згідно з даними, що оприлюднила Всесвітня Організація Охорони Здоров'я, Україна – на 5 місці у світі за рівнем вживання алкоголю на душу населення. За даними Європейського соціального дослідження показник довіри до інститутів влади Україна посідає останні місця серед країн Європи. У 2015 році довіра українців до парламенту становила 1.99 бала за 10-бальною шкалою (останнє місце серед 26 європейських країн), за показником довіри українців до судово-правової системи та міліції Україна також зайняла останнє місце в Європі [19].

З часів проголошення незалежності Україна має зовнішні борги та дефіцит бюджету. Як наслідок, соціальна сфера фінансується неналежним чином, а

соціальна політика є малоефективною. Крім того, розробляються проекти, що передбачають зокрема відміну виплат стипендій, платне харчування в закладах охорони здоров'я, зменшення фінансування наукової та технічної діяльності. Це, на думку уряду, скоротить витрати з бюджету. Однак, не враховуються можливі соціально-економічні наслідки, які будуть особливо несприятливими в умовах соціально-демографічної кризи. Україна посідає перше місце в Європі та друге в світі за рівнем смертності. Причинами цього є нестабільна політична та соціально-економічна ситуація в країні. Спостерігається старіння населення, що призводить до зниження продуктивності праці та збільшення витрат з бюджету на потреби малозабезпечених осіб. Спостерігається масова трудова міграція, внаслідок відсутності робочих місць. Україна займає п'яте місце за кількістю своїх громадян, що проживають на території ЄС. Це призводить до зменшення кількості осіб працездатного віку, зниження освітнього рівня працюючого населення, дефіциту спеціалістів, зменшення частки фінансових надходжень до Державного бюджету.

Отже, необхідною є спрямована соціально-економічна політика, в рамках якої доцільно надавати доступні пільги для молодих сімей, грошові виплати по народженню дитини, поліпшувати матеріальний стан багатодітних та малозабезпечених сімей, виділяти більше коштів на освіту та медичну охорону. На сучасному етапі створені такі документи як «Стратегія соціально-економічного розвитку держави до 2020 року», «Стратегія 2020». Тобто певна співпраця політиків та науковців з метою покращення соціальної сфери відбувається. Однак, без рішуче нового підходу негативні тенденції посилюватимуться.

Досвід розвитку європейських країн доводить, що соціальна орієнтовна політика не може існувати, не спираючись на економіку країни. Тобто для забезпечення високого рівня соціальної

захищеності необхідно реально оцінити потреби населення і раціонально перерозподіляти кошти бюджету. Перш за все, соціальна та економічна політика країни має орієнтуватися на людину. Збільшення кількості робочих місць, належне медичне обслуговування, підвищення заробітних плат та пенсій, зменшення деформації в доходах населення позитивно вплине на рівень життя суспільства, що зменшить показники бідності в країні [20, с. 6].

Висновки та пропозиції. Законодавча база щодо соціального захисту потребує певної систематизації (кодифікації) для полегшення роботи з нею, а також необхідно, щоб Україна ратифікувала лише ті міжнародні правові акти, статті яких вона здатна реалізувати на практиці.

Покращити рівень соціальної сфери можна за допомогою закордонного досвіду, адаптованого до вітчизняних ментальних особливостей. На законодавчому рівні населення України досить захищене, але деякі нормативно-правові акти потребують доопрацювання, конкретизації, кодифікації – для полегшення трактування окремих законів. Вдосконалення соціальної сфери необхідно починати з інформаційної просвіти, щоб громадяни України знали свої права та зобов'язання країни перед ними.

Рівень соціальної забезпеченості залежить від економічного розвитку держави, з яким в Україні існують проблеми, для вирішення яких необхідно здійснювати підготовку молодих фахівців із залученням закордонного досвіду. Однак, найбільш перспективним напрямом удосконалення соціальної сфери є запровадження високих європейських стандартів і нормативів ефективного соціального захисту населення та соціальних послуг для вразливих категорій: людей похилого віку, інвалідів, дітей-сиріт, самотніх непрацездатних громадян та інших соціально вразливих верст населення.

Використана література :

1. Лопушняк Г. С. Соціальний захист населення: теоретична концептуалізація та особливості державного управління // Теорія та практика державного управління. – 2011. – № 2 (33)
2. Жиглей І. В. Моделі соціальних держав та соціальний захист: екскурс в минуле та майбутнє // Вісник ЖДТУ. – 2008. – № 4. – с. 71-79
3. Соломка О. М. Економічні моделі соціального захисту в країнах ЄС: основні напрямки трансформації // Економіка. – 2014. – № 24.
4. Шутаєва О. О., Побірченко В. В. Моделі соціальної політики єс: основні напрямки трансформації // Навчальні записки тавричного національного університету імені В. І. Вернадського, серія «Економіка і управління». – 2013. – № 1. – С. 174-182
5. Крюков О.І. Соціальна забезпеченість населення як чинник побудови соціальної держави: Україна та європейський досвід // Державне будівництво. – 2009. – № 2.

6. Іноземний досвід у сфері соціального страхування// Лекційний матеріал для студентів. [Електронний ресурс] : Режим доступу : http://studopedia.su/11_94507_modeli-sotsialnogo-zahistu-v-derzhavah-yes.html.
7. Пігуль Н. Г., Люта О. В. Розвиток соціальної сфери України в умовах євроінтеграції // Фінансовий простір. – 2015. – № 2, с. 344 – 349.
8. Нікілева Л. О. Порівняльна характеристика фінансових моделей соціального забезпечення та захисту населення в Україні і світі // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2011. – № 3(48).
9. Антропов В. В. Економічні моделі соціального захисту населення в країнах ЄС: автореф. дис.: спец. 08.00.14 – «Світова економіка» / В. В. Антропов. – М., 2007. – 48 с.
10. Жиденко Д.І Європейська політика Італії на сучасному етапі (загальний огляд) // Наукові праці. Історія. – 2012. – № 168. – С. 80 – 83.
11. Рівень безробіття в Італії сягнув рекордних 13,4%// Інформаційне агентство УНІАН. [Електронний ресурс] : <http://www.unian.ua/world/1029516-riven-bezrobittya-v-italiji-syagnuv-rekordnih-134.html>.
12. Італія вимирає, народжуваність – найнижча в історії // Світові новини ВІСТКАР. [Електронний ресурс] : <http://www.vistkar.com/europe/italiya-vumyraje-narodzhuvanist-najnyzhcha-v-istoriji.html>.
13. Борзенко Н. А. Проблеми сучасного розвитку економіки Італії.. // Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. [Електронний ресурс]: http://www.rusnauka.com/14_APSN_2008/Economics/32376.doc.htm.
14. Брюссель попереджує Рим щодо бюджетного дефіциту // Євроньюз. [Електронний ресурс] : <http://ua.euronews.com/2016/10/26/brossenb-oereaxu-rnm-woao-boaxethogo-aeounty>.
15. Горемікіна Ю. В. Класифікація підходів до оцінювання соціальних послуг // Демографія та соціальна економіка. – 2015. – № 1 (23). – С. 79 – 89.
16. Ситар Л. Й. Сучасний стан та проблеми розвитку соціальної сфери України // Ефективна економіка економіка. – 2015. – № 4.
17. Грузєва В. Ю Соціальне становище України та шляхи вдосконалення системи управління соціальною сферою// Буковинська державна фінансова академія, м. Чернівці [Електронний ресурс]: http://www.rusnauka.com/4_SWMN_2010/Economics/58455.doc.htm.
18. Державний борг // Ціна держави [Електронний ресурс]: <http://www.costua.com/budget/debt/>.
19. Соціальна політика України: питання теорії, сучасного стану та перспектив// Науковий журнал Медична психологія [Електронний ресурс]: <http://medpsychology.pp.ua/sotsyalna-polityka-ukrainy>.
20. Ларіна Н. Б. Зарубіжні моделі соціальної політики: досвід для України // Державне будівництво. – 2016. – № 1.